

НОВАТА „ОБРЕДНА” КУЛТУРА В С. ГОЛЯМА ЖЕЛЯЗНА, ТЕТЕВЕНСКО

Диляна Станева

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий”

В с. Голяма Желязна, Тетевенско се провеждат два нехарактерни за традиционната фолклорна култура празници – меразчийски (на „завряните” зетьове) и празник на снахите другоселки.

Чрез тези нови празници споменатите микрогрупи в селището разкриват своята идентичност и се самообособяват.¹ Потребността от колективно съпреживяване, както при микрогрупата, така и при цялата общност, се задоволява чрез подобни прояви, които присъстват като ниво в актуалното културно поведение на социума.²

Въпреки че тези празници могат да се разглеждат като регионална субкултура, от една страна, а от друга, като форми на мъжка и женска субкултури, техните компоненти са подбрани от общия фонд на фолклорната култура.³ В структурата и съдържанието на празници от този тип отчетливо присъстват градски влияния. Прояви на такава празничност се наблюдават и в други български селища, което говори за мултиплицирането на модел за празнуване от градски тип.⁴ Появата на нови празници е характерна за социалистическия период, когато стари модели и елементи от фолклора се употребяват за конструирането на една традиция от нов тип, в която се влага и ново съдържание, с цел да се да профанизират религиозните празници и да се прокарва идеологията на комунизма по места.

В началото на 80-те години меразчиите в с. Голяма Желязна организират свой празник на Бабинден (21.01.), след това читалището иззема тези функции.⁵ Снахите другоселки на свой ред през 90-те години правят аналогично тържество, но на Петловден (02.02.). Празниците се провеждат всяка година без прекъсване от момента на тяхната поява до днес.

Въпросната нова „обредна” култура в село Голяма Желязна е резултат от стремежа за социализация и интеграция в селската общност на споменатите две маргинални групи. Социалното ниво на меразчийския институт е обусловено от факта, че меразчиите получават наследство по силата на брачен съюз и изпада в зависимо положение от жена си и нейния род.

Попадането на групата на жените другоселки в маргинално положение идва от обстоятелството, че са придошли като снахи отвън, част са от селищната общност, но са останали в нейната периферия.

Мъжкият празник се провежда на Бабинден, тъй като е преустановено празнуването на Бабинден и се е получила календарна ниша. Увеселението се разполага на този „женски” ден, за чиято обредност са характерни елементите на маскрадност и карнавалност. Тържеството на меразчиите унаследява тези елементи от Бабинден, но трансформирани, с променена форма и функции.

Празникът на снахите се явява като опозиция на меразчийския. Във фолклорната традиция Петловден се осмисля като празник за здравето и плодовитостта на момчетата. Изборът на Петловден за празник на снахите вероятно е преднамерен по отношение на противопоставянето **мъжко – женско**.

Най-важната характеристика на изследваните празници е мозаичността на тяхната структура.⁶ Те се състоят от разнородни елементи, от съчетаването на старото и новото, където иновациите се осъществяват като адаптиране в рамките на установеното и утвърдилото се. Иновационните моменти са резултат от градско влияние, тъй като културата на модерността носи културните парадигми на града.⁷

Същевременно, има връзка между новите празници от Голяма Желязна, техните аналози в селища от други краища на България⁸ и казионните празници от епохата на

социализма. Тя обаче е по-скоро типологична, отколкото пряка. Всички те по тип са предварително планирани спектакли – с ясно очертани общности на артистите и на публиката.⁹ Немалка роля за тази ситуация оказват и медиите. „Културата, чрез съвременната медия, получава една нова аранжировка, която в своите външни форми напомня за синкретизма на класическите фолклорни форми за духовно творчество.”¹⁰ Това твърдение намира важна, макар и метафорична подкрепа в разглежданите празници от село Голяма Желязна – по време на тяхното провеждане се имитират нашумели телевизионни предавания.

БЕЛЕЖКИ

1. Сантова, М. Фолклор, традиция, еволюция. Как тези понятия се схващат в един малък град в Белгия. В: сп. Български фолклор (БФ), 1998, кн. 1, 101.
2. Бояджиева, Ст. Гледище за разказите и разказването. В: БФ, 1994, кн. 5, 4.
3. Бърк, П. Народната култура в зората на Модерна Европа. С., 1997, 69.
4. Към темата за влиянието на градската празничност върху новата „обредна” култура в българското село ме насочи н.с. д-р Николай Ненов, за което му благодаря.
5. Инф. Василка Росанова Бакърджииева, р. 1925 г. в с. Г. Желязна, средно обр., читалищен деец. Зап. Д. Станева, 1999 г.
6. Ганева-Райчева, В. Наративните провокации на събитието. В: БФ, 1994, кн. 5, 72.
7. Станоев, Ст. Празнувайки промяната. В: БФ, 1998, кн. 1, 22.
8. Вж. напр. подобните празници в с. Тетово, Кубратско, с. Борима, Троянско, с. Горна Летница, Павликенско, гр. Етрополе и др.
9. Петров, П. Съборът в Радуил. За социалистическата трансформация на един религиозен празник. В: БФ, 1997, кн. 1-4, 115; Станоев, Ст. Цит. съч., 22.
10. Живков, Т. Ив. Фолклор и медии. В: БФ, 1996, кн. 5-6, 5.